

U traženju mjesta pod suncem

Mladi u sjeni sustava obrazovanja i zaposlenja

O čemu govori ova publikacija?

Jedna od najvažnijih odluka u životu je odluka o zanimanju kojim ćemo se baviti. Posao nas u velikoj mjeri određuje, utječe na to gdje ćemo živjeti, kako ćemo organizirati svoje radno i slobodno vrijeme, utječe i na naše stavove, pogled na život, stil života. Možemo reći da posao, uz obiteljski život, znatno određuje naše „mjesto pod suncem“ i jesmo li njime zadovoljni.

Važna je i odluka kada napraviti prijelaz iz svijeta obrazovanja u svijet rada. Većina mladih u dobi između 15 i 19 godina (njih više od 90,2 % u EU-28), nastavlja sudjelovati u nekom obliku obrazovanja ili osposobljavanja. Postoji dio mladih koji tu odluku odgađaju, koji se posvećuju sebi, putovanjima, privremenom radu, obitelji, prije nego

nastavljaju s obrazovanjem ili pronadu pravo zaposlenje. Dio mladih je odlučno u namjeri da se zaposli po završetku srednje škole jer nemaju motivaciju niti interesa studirati. Ipak, uz posao koji ih zanima, često se mladi dodatno usavršavaju kroz razne oblike cjeloživotnog obrazovanja.

No, postoji određen broj mladih kojima traženje vlastitog mjesta pod suncem ide teže nego njihovim vršnjacima, u najvećem broju slučajeva ne zbog njihove vlastite krivnje već zbog okolnosti u kojima su živjeli. Oni predstavljaju jednu od najranjivijih skupina građana te im je potrebna posebna pažnja društva. Svaki ulog usmjeren u podršku tim mladima dragocjen je jer povećava šansu da oni postanu u budućnosti resurs društva.

Izrada publikacije je omogućena temeljem potpore Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u projektu „Nova šansa za mlade“.

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji mišljenja su autora, udruge Pragma, i ne izražavaju nužno stajalište ugovornog tijela.

Pragma, Teslina 13, Zagreb
www.udruga-pragma.hr
www.facebook.com/udrugapragma
01 7789 950

Autori: Nedjeljko Marković, Jelena Adamlje, Katarina Jelić.

Zagreb, 2019.

Mladi koji napuštaju obrazovanje traže „svoje mjesto pod suncem“

Skupina o kojoj govorimo su mladi koji napuštaju redovno obrazovanje prije njegovog završetka ili ga završavaju, a da u oba slučaja, nakon napuštanja sustava obrazovanja, dugo vremena nisu (ili nisu stabilno) aktivni na tržištu rada. Dio njih, usprkos tome, ustrajno traži

„svoje mjesto pod suncem“ - prihvaća privremene i povremene poslove, prekvalifikacije i dokvalifikacije kako bi poboljšali svoje mogućnosti na tržištu rada. Drugi dio ipak nije proaktivan u procesu traženja zaposlenja, ali se niti ne nastavlja educirati, u formalnom ili neformal-

nom obliku. Razlozi tome mogu biti obiteljski, zdravstveni, financijski i druge objektivne prepreke, no svakako tu moramo uračunati i razloge koji proizlaze iz određenih karakteristika i uvjerenja tih mladih osoba.

Tko mora pročitati ovaj tekst?

Mladi s lošom socio-ekonomskom pozadinom, mladi iz disfunkcionalnih obitelji, s traumama i psihičkim poteškoćama, mladi koji su doživjeli (školski) neuspjeh, koji imaju teškoća u socijalnom i emocionalnom funkcioniranju, mladi s niskim samopouzdanjem i lošom slikom u sebi, mladi s uvjerenjem da nisu dovoljno dobri, pametni, kvalitetni da bi se mogli (dugotrajno) zaposliti...

Tim je mladima često potrebna intenzivna podrška kako bi ušli na tržište rada, u suprotnome riskiraju dugotrajnu nezaposlenost ili nesigurno zaposlenje, zaposlenje „na crno“ i loše plaćene poslove, fizički zahtjevne poslove, socijalnu isključenost, siromaštvo, loš zdravstveni i psihički status, ulazak u kriminalitet, ovisnost o sustavu socijalne zaštite i

druge nepovoljne posljedice za njih i društvo u cjelini. Društva s visokom stopom osoba u takvom nepovoljnom statusu, snose visoke troškove s obzirom na potrebne intervencije i skrb koju će im u jednom trenutku morati pružiti. Kako pomagati ovoj, tzv. NEET skupini mladih, kako prepoznati na vrijeme „signale“ koji mogu upućivati na rizik, kako prilagoditi sustav obrazovanja na način da mladi u njemu ostvare najbolje ishode za sebe, ali i kako je najbolje prevenirati pojavu nepovoljnog položaja mladih u obrazovanju i na tržištu rada, pokušat ćemo odgovoriti u ovoj publikaciji. Pritom ćemo se usmjeriti i na iskustva u drugim zemljama koje uspješno rade na smanjenju pojave, istraživanja organizacije OECD-a (*Organisation for Econo-*

mic Cooperation and Development), Eurostata, Eurofounda i drugih, te iskustvo Pragme u radu s mladima u riziku i onima u NEET statusu kroz programe i provedene uz financijsku potporu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku te Grada Zagreba. Publikacija je namijenjena ravnateljima, nastavnicima, odgojateljima, stručnjacima koji rade s mladima, roditeljima, donositeljima odluka te samim mladima koji traže pomoć pri izlasku iz svog nepovoljnog položaja.

Tko su mladi u NEET statusu, u riziku, ili koji su rano napustili obrazovanje (ESL)?

U kategoriji mladih u *NEET* statusu prepoznajemo dvije skupine mladih: oni koji su **nezaposleni, ali aktivno traže posao i raspoloživi su za rad**, i one koji se smatraju **ekonomski neaktivnim** (nemaju posao i ne traže aktivno zaposlenje). Postoji još jedna kategorija mladih osoba - koju spominjemo s obzirom da se one nalaze u povećanom riziku za ulazak u NEET status te se prema njima provode specifične mjere kojima se želi prevenirati daljnje teškoće - a to su mladi u dobi od 18. do 24. godine koji su **rano napustili obrazovanje** (*Early school leavers* = *ESL*), odnosno završili su najviše dvije godine srednjoškolskog obrazovanja (srednju

školu u trajanju do dvije godine ili su prekinuli srednjoškolsko obrazovanje nakon prva dva razreda), bez obzira na trenutnu situaciju zaposlenja ili osposobljavanja. Termin „mladi u riziku od NEET statusa“, kada ćemo jednim terminom htjeti obuhvatiti skupinu mladih koji su rano napustili obrazovanje, kao i one koji su – bez obzira na to jesu li uključeni u obrazovanje, zaposlenje ili osposobljavanje – u riziku za ulazak u NEET status s obzirom na probleme u emocionalnom, socijalnom, školskom i poslovnom funkcioniranju. Dob mladih na koje će se odnositi termini u ovoj publikaciji obuhvaćat će razdoblje od 15 do 29 godina.

NEET populacija (*neither in employment nor in education and training*) odnosi se na osobe koje nisu uključene u redovno obrazovanje, nisu zaposlene niti su uključene u različite oblike osposobljavanja i usavršavanja, a radno su sposobne osobe, u dobi od 15. do 64. godine. Kada govorimo o populaciji mladih, u izračun stope osoba u NEET statusu uzima se u obzir dob od 15. do 24., odnosno do 29. godine (OECD), dok neki obuhvat dobi proširuju i na mlađe odrasle osobe do 34. godine (npr. Eurostat).

Malo brojki:

Prema najnovijim podacima Eurostata, u 2018. godini je udio mladih u NEET statusu, u različitim dobnim skupinama, bio:

- u dobnj skupini od **15—34 godine**, na razini **Europske unije 14,1 %**, a u **Hrvatskoj 16,2 %** čime se svrstavamo među prvih sedam zemalja članica EU-a s najvećim udjelom mladih u NEET statusu, iza Italije, Grčke, Bugarske, Rumunjske, Slovačke i Španjolske,
- u dobnj skupini od **20—34 godine**, na

razini **Europske unije 16,5 %** (svaka šesta mlada osoba od 20—34 godine ili 15 milijuna mladih), a u **Hrvatskoj: 18,5 %** (gotovo svaka peta mlada osoba),

- u dobnj skupini od **15—24 godine**, u **Hrvatskoj 13,6 %** (svaka deseta mlada osoba).

Što se tiče preranog napuštanja obrazovanja i osposobljavanja (ESL mladi), Hrvatska se ističe kao zemlja u najpovoljnijem položaju, s **3,3 %** mladih koji su prerano napustili ob-

razovanje i osposobljavanje tijekom 2018. godine, u odnosu na prosjek Europske unije od 10,6 % mladih (2009. je ta stopa za Hrvatsku iznosila 5,2 %, a na razini EU 14,2 %) (Europska komisija, 2019.).

Kada promatramo stopu odustajanja od visokoškolskog obrazovanja, ona je u Hrvatskoj među najvišima u EU te je 2014. godine iznosila čak 40 % (prosjek EU je oko 10 %).

Rezultati ankete provedene 2014. godine (Mrnjavac, Pivac, 2015.) pokazuju da se kao glavni razlozi odustajanja od studiranja navode odabir pogrešnog studijskog programa - gotovo 35 %, težina studija (nedostatak ključnih kompetencija) 21 %, dok 10 % studenata odustaje zbog loših materijalnih uvjeta. Nejednaki pristup obrazovanju i visoka stopa odustajanja posebno su vidljivi kod studenata nižeg socioekonomskog statusa s obzirom da su suočeni s većim financijskim i radnim obvezama. Očekivani upis takvih studenata u visoko obrazovanje puno je niži, a vjerojatnost prekida školovanja veća.

U Hrvatskoj mladi relativno uspješno završavaju redovno srednjoškolsko obrazovanje te im je visokoškolsko obrazovanje relativno dostupno, u smislu upisa. Međutim, imaju teškoća u njegovom dovršavanju kao i u

pronalasku zaposlenja što je primarni razlog njihovog ulaska u rizik od NEET statusa. Dodavši činjenicu da u Hrvatskoj tek oko 3 % stanovništva u dobi od 25 do 64 godine sudjeluje u cjeloživotnom obrazovanju (europski prosjek je oko 11 %), slabo se može očekivati da će građani u kasnijoj životnoj fazi kompenzirati nedostatke u svome znanju i vještinama kojima se povećava zapošljivost kao i kvaliteta rada, što omogućuje veću stabilnost zaposlenja.

Kolika je cijena ovog problema?

Eurofound (2012.) upozorava kako je trošak koji mladi u NEET/ESL populacija predstavlja za 21 državu EU-a oko **150 milijardi EUR-a godišnje** odnosno **1,2 % BDP-a** tih zemalja, dok tjedni trošak iznosi gotovo 3 milijarde eura.

Troškovi za pojedinu osobu (tijekom čitavog njenog životnog tijeka) koja se nalazi u NEET/ESL statusu kreću se, ovisno o metodologiji izračuna, prosječno oko **100 000 – 200 000 eura**, a u Finskoj čak do oko 1 milijun eura (Thematic Working Group on Early School Leaving, 2011.-2013.). S obzirom na

visoke troškove – za zdravstveni, socijalni, pravosudni, gospodarski i druge sustave – ističe se važnost i isplativost preventivnih programa koji se mogu opravdati i u slučaju da uspiju pomoći tek nekolicini mladih, da uopće ne uđu u NEET/ESL status ili da izađu iz tog nepovoljnog položaja.

Tjedni trošak ove populacije mladih iznosi gotovo 3 milijarde eura!

(Ne)zaposlenost i mladi u Hrvatskoj

U dokumentu „Plan implementacije Garancije za mlade“ za razdoblje od 2019.—2020., ističe se kako je nezaposlenost glavni čimbenik ulaska mladih hrvatskih građana u NEET status. Iako su u 2017. uočeni pozitivni trendovi u području zapošljavanja mladih 15—29, stopa nezaposlenosti i stopa mladih u NEET statusu u Hrvatskoj su i dalje među najvišima u EU te je potrebno nastaviti s provođenjem predviđenih reformi. Istaknuto je kako se u 2018. više od polovina mladih u evidenciji Hrvatskog

zavoda za zapošljavanje najčešće zaposlila u roku od 3 mjeseca (njih 52,2 %), odnosno unutar 6 mjeseci (njih 78,3 %). Međutim, 5,7 % mladih na zaposlenje je čekalo više od godinu dana. Posebno se mladi s niskom razinom kvalifikacija (bez škole i nezavršena osnovna škola, završena osnovna škola, srednja škola u trajanju do tri godine te za kvalificirane i visokokvalificirane radnike), nalaze u vrlo nepovoljnom položaju te njihov udio u dugotrajnoj nezaposlenosti nastavlja rasti. Usporedbom

podataka u 2017. i 2018. godini vidljiv je lagani porast njihovog udjela u dugotrajnoj nezaposlenosti od 3 postotna boda (s 54 % na 57 %), što je nastavak trenda iz 2016. godine te su u rujnu 2018. činili čak 56,9 % u ukupnoj populaciji registriranih dugotrajno nezaposlenih mladih. Nije zanemariv broj mladih koji su se zaposlili i nastanili u inozemstvu, što svakako utječe na stanje (ne)zaposlenosti mladih u Hrvatskoj. U Planu se navodi kako je tijekom 2017. iz Hrvatske iselilo 13 118 mladih od 15-29

Sudionici edukativnih radionica udruge Pragma - nezaposleni mladi, izjavljuju kako su im radionice pomogle osvijestiti vlastite osobine, potencijale, ponašanja i vještine, poput samopouzdanja, upoznavanja područja osobnog razvoja, kako razgovarati s poslodavcem, razmisliti o pitanjima o kojima prije nisu razmišljali:

„ova radionica mi je puno pomogla zbog toga što sam vidjela što moram popraviti kod sebe“.

„Čuo sam neka nova pitanja o kojima ranije nisam razmišljao“.

„Svjesnija sam svojih postupaka i razmišljanja i grešaka koje sam radila na prethodnim razgovorima za posao“.

Roditelji uključeni u Pragmina interaktivna predavanja o roditeljskim stilovima i pristupu adolescentima u riziku, izjavljuju u velikom broju da su potaknuti na promišljanje i mijenjanje roditeljskih postupaka u području postavljanja roditeljskih granica, provođenja kvalitetnog vremena sa svojom djecom, balansiranja između discipline i topline, komunikacije i rada na samopouzdanju svog djeteta. Velika većina roditelja smatra potrebnim provoditi slična predavanja za roditelje.

(*NASTAVAK*) godina, koji čine 24,7 % ukupnog broja iseljenih osoba. Od srpnja 2013. (ulazak RH u EU) do rujna 2018. u inozemstvu se zaposlilo 6 148 mladih osoba od 15—29, koje su bile prijavljene u evidenciji Zavoda, te oni čine 28,9 % ukupnog zapošljavanja u inozemstvu. Dakle, nemali broj mladih je „svoje mjesto pod suncem“ pronašao izvan Hrvatske, što ima svoje posljedice na demografski, gospodarski, mirovinski i druge aspekte društva u zemlji.

Mladi bez završene srednje škole najteže nalaze dobar i stabilan posao. Uzimajući u obzir samo one koji sudjeluju na tržištu rada, vjerojatnost zapošljavanja kod populacije u dobi od 18 do 25 godina gotovo je dvostruko veća za osobe sa stečenom najmanje srednjoškolskom svjedodžbom (Milas, Ferić, Šakić, 2010, prema: Matković, 2008., 2009.).

Mladi koji nisu završili srednju školu ne snalaze se uspješno na tržištu rada te u manjoj mjeri nalaze zaposlenje koje im donosi dovoljne prihode za pristojan život. Podaci za Europsku uniju govore da je u 2009. godini samo 48 % mladih koji su rano napustili školu u članicama Europske unije bilo zaposleno, dok je 52 % bilo nezaposleno ili izvan tržišta rada. S druge strane, to znači i da se velik broj mladih osoba zbog svoje skromne izobrazbe već u mladosti suočava sa siromaštvom i socijalnom isključenošću. Tek se 3,1 % mladih koji prerano napuštaju školovanje kasnije pojavljuje na obuci, naučavanju ili nekom drugom obliku usavršavanja (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010).

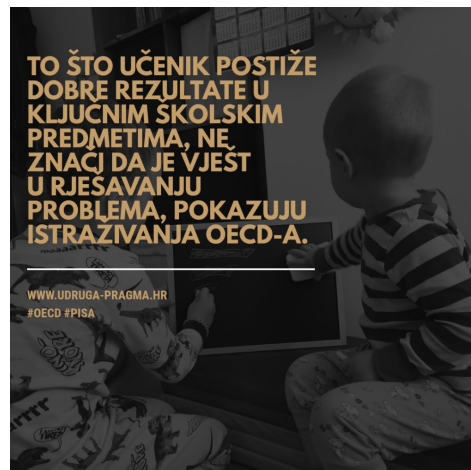
Kako mladi donose odluku o napuštanju školovanja?

Konačna odluka o napuštanju školovanja ne temelji se na nekom izdvojenom događaju, nego je rezultat dugotrajnijega procesa međusobnog ispreplitanja niza čimbenika.

Stručna literatura, temeljena na istraživanjima pojave preranog napuštanja obrazovanja u Hrvatskoj i u svijetu, ističe nekoliko skupina čimbenika povezanih s napuštanjem sustava obrazovanja.

Naime, iskustvo Pragme govori da je velik broj mladih koji su formalno završili školu, u tijeku školovanja imao niz čimbenika koji su doprinijeli njihovoj teškoj zapošljivosti po završetku srednje škole. To znači da, u promatranju rizika za ulazak u NEET status, podatak o tome KAKO se odvijao proces obrazovanja za pojedinog učenika (uz podatak KOJI JE stupanj obrazovanja mlada oso-

ba završila), može nam ukazati na neke rane signale koji su utjecali na nepovoljan položaj osobe već u samom procesu obrazovanja, a onda i prilikom ulaska na tržište rada i neuspjeh u ostvarivanju stabilnog zaposlenja.

Čimbenici povezani s napuštanjem sustava obrazovanja:

1. **Obrazovni čimbenici:** loš školski uspjeh, niske obrazovne težnje, ponavljanje razreda, slaba uključenost u školske aktivnosti, nezainteresiranost za učenje te slaba privrženost školi, koju stručnjaci objašnjavaju nedostatnom povezanošću mladih sa školom, percepcijom da je škola dosadna i osjećajem nemotiviranosti za pohađanje nastave te za stjecanjem znanja i napredovanjem (Ferić, Milas, Rihtar, 2010., Marković, 2014., prema Swanson, 2003.). **Strana istraživanja govore o sve većem broju mladih/učenika koji razloge odustajanja od školovanja pripisuju u prvom redu manjku motivacije** (Marković, 2014., prema Hidi, Harackiewicz, 2000.).

Studija Europske komisije o pristupu obrazovanju i osposobljavanju (2005.) pokazala je kako je uspjeh učenika važan zaštitni čimbenik u prevenciji napuštanja školovanja. Naime, ako učenik postiže dobar uspjeh u školi, vjerojatno neće rano napustiti školu, bez obzira na druge čimbenike rizika. S druge strane, učenik sa slabijim obrazovnim uspjehom, koji se ogleda u problemima u razumijevanju gradiva i slabim ocjenama, u većoj će mjeri biti sklon napuštanju školovanja. Ponavljanje razreda, uslijed kojega učenici ulaze u novu sredinu, u kojoj su između ostalog stariji od svojih novih kolega, „ističu“ se po svom neuspjehu i trebaju uložiti napor kako bi se uklopili, također predstavlja jedan od čimbenika rizika ranog napuštanja školovanja (Marković, 2014.). S obzirom na značajnu ulogu privrženosti u razvoju motivacije za akademskim i društvenim uspjehom unutar obrazovnog sustava, posebno poglavlje ćemo posvetiti tom čimbeniku koji povezuje ranije, obiteljsko iskustvo s iskustvom u odgojno-obrazovnom sustavu.

2. **Devijantna ili problematična ponašanja učenika**, od kojih su najčešći delinkvencija ili uživanje droga i dugih sredstava ovisnosti, problemi s discipliniranim ponašanjem i agresivno ponašanje, izostajanje te bježanje s nastave. Učestalost ovih ponašanja se naglo povećava tijekom adolescencije, u razdoblju srednjoškolskog obrazovanja, za koje je karakteristično buntovničko/prkosno ponašanje i suprotstavljanje (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.). Upravo u trenutku u kojem škole počinju doživljavati ponašanja učenika neprihvatljivima, uvredljivima ili nasilnima, dolazi do povećanja rizika za prekid školovanja. U tom je razdoblju vrlo česta pojava izostajanje ili bježanje s nastave, kao i ometanje rada nastavnika i stručnog osoblja škole. Pritom ne treba zaboraviti da je rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje kontinuum te da usmjeravanje isključivo na ekstreme i one koji u konačnici napuštaju proces obrazovanja zapravo previđa velik broj mladih u riziku koji još nisu napustili školovanje (Marković, 2014.).

3. **Obiteljski čimbenici:** niži socioekonomski status, jednoroditeljske obitelji, slabije obrazovanje roditelja, neadekvatna potpora roditelja za učenje, disfunkcionalne obitelji i obiteljski problemi (razvod braka, nasilje u obitelji, učestali sukobi itd.); rano stupanje u brak kod mladih, roditeljstvo ili zaposlenje u tijeku srednjoškolskog obrazovanja (prerano preuzimanje uloga i odgovornosti primjerene odraslima). U ovoj skupini učenika od školovanja odustaju uglavnom oni koji dolaze iz slabo obrazovanih obitelji i izrazito su niskoga socioekonomskog statusa (95 % procjenjuje imovinsko stanje svoje obitelji lošijim od prosjeka) ili pak nemaju dovoljne mogućnosti podmirivanja troškova školovanja (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.). Brojna istraživanja pokazuju kako je velik broj učenika iz ovog potonjeg razloga morao početi raditi kako bi financijski pripomogao obitelji. U takvoj situaciji, mladi preuzimaju odgovornosti za obveze za koje još nisu sasvim zreli. Nove obveze predstavljaju i dodatno opterećenje, budući da usklađivanje posla i školskih obaveza postaje preteško, što na kraju često rezultira odustajanjem od daljnjeg školovanja.

4. **Zdravstveni čimbenici** podrazumijevaju fizičke ili psihičke bolesti učenika koje mogu dovesti do ranog napuštanja školovanja. Djeca i mladi sa zdravstvenim problemima skupina su učenika koja uslijed određenih medicinskih potreba češće izostaje iz škole, a učestalo izostajanje iz škole, pojačano osjećajem socijalne isključenosti u školi (smanjenim druženjem s vršnjacima), lako vodi u odluku o konačnom napuštanju školovanja. Učenici koji često izostaju, gube osjećaj povezanosti sa školom, postaju od nje otuđeni (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.).

Strana literatura navodi još nekoliko čimbenika:

5. **Utjecaj vršnjaka:** delinkventni vršnjaci, podložnost vršnjačkom pritisku.

6. **Čimbenici vezani uz školski sustav:** socijalna struktura učenika u školi koja može utjecati na ukupan školski uspjeh pojedinog učenika, struktura škole (izgled, veličina, opremljenost, lokacija škole), školska politika i školska praksa (Baturina, Berc, Majdak, 2014.). Istraživanja pokazuju da nepovoljni položaj škola utječe na lošiji uspjeh učenika (OECD, 2019.).

Kvalitativno istraživanje Pragme

Školske godine 2011./2012. udruga Pragma je provela kvalitativno istraživanje: Mladi pred izazovom nastavka obrazovanja, metodom dubinskog intervjua, s ravnateljima i stručnim suradnicima strukovnih srednjih škola i učeničkih domova (N=26). Ciljevi istraživanja bili su ispitati karakteristike mladih u riziku od napuštanja srednjoškolskog obrazovanja, utvrditi jesu li razvijeni modeli podrške i pomoći mladima kojima prijeti ispadanje iz sustava obrazovanja te prikupiti mišljenja stručnjaka o mogućim mjerama za sprječavanje ispadanja.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da postoji povećana potreba za stručnim radom s učenicima i roditeljima unutar škola, ali i u zajednici te izrazita potreba za umreženosti različitih sustava i stručnjaka koji rade s mladima (iz obrazovanja, socijalne skrbi, pravosuđa, zdravstva i civilnog sektora), a s obzirom na strukturu učenika, njihovih obitelji i socijalne podrške te poteškoće s kojima se škole u radu susreću.

Što se tiče ključnih problema koje odgojno-obrazovne ustanove ističu, kad su u pitanju mladi u riziku od napuštanja školovanja, nalazi Pragminog istraživanja poklapaju se s nekim nalazima ostalih domaćih i stranih istraživanja.

Ravnatelji i stručni suradnici navode kao glavne poteškoće tih učenika:

- nizak ili vrlo loš akademski uspjeh,
- niska motivacija za obrazovanjem i upisanim zanimanjem,
- veliki broj izostanaka s nastave,
- nedostatak radnih navika,
- poremećaji u ponašanju,
- emocionalne teškoće,
- nedostatak vizije budućnosti,
- disfunkcionalne obitelji učenika,
- nizak socio-ekonomski status,
- slaba motivacija roditelja za obrazovanje učenika kao i nepravovremene reakcije roditelja na pojedine probleme,
- nedostatak adekvatnih sadržaja u školi, kao i stručne podrške učenicima (Marković, 2014.).

Študentice volonterke, pedagozi i socijalni radnici u udruzi Pragma već sedam godina uspješno pomažu problematičnoj djeci koja imaju problema u učenju i ponašanju, te im prijeti ispadanje iz sustava obrazovanja. Uzrok njihovih patnji nerijetko, kažu, počinje u obitelji

Važno je savjetovati i pomoći, a ne kritizirati...

siše: Ana Vukašinić
inimio: Sanjin Strukić/PIXSELL

...lab školski uspjeh, ponavljanje razreda, narkiranje, nezainteresiranost za učenje, manjak motivacije, obiteljski problemi, opat naroda roditelja, nastaja i financijskih problema, razlog su da mnogi mladi ne završe srednju školu. Oni često završe na margini društva, lošijeg su zdravlja i imaju teškoća u stambenom zbrinjavanju, kasnije stupaju u brak. Obitelji često nisu u stanju odgovoriti na te probleme, a amoli djeci pružiti podršku. - kaže predsjednik udruge Pragma Nedjeljko Marković (32). U Pragmi se socijalni radnici i pedagozi - i mnoštvo volontera bave pružanjem ocijalne i psihološke pomoći mladima i njihovim obiteljima kako bi što bolje riješili probleme. Udrugom je u programu poteske mladima kojima prijeti ispadanje iz sustava obrazovanja dosad prošlo oko 350 mladih.

...bolje uče, družu se i postanu osobe kakve žele biti.

...Mentori su nam najviše studenit politologije, prava, socijalnog rada, psihologije, pa zaposleni u školama. Studenti ipak imaju najviše vremena te se zbog prakse i novih iskustva odlučuju za mentorstvo - govori Suzana. Mentori se družu s učenicima jednom na tjedan kod kuće, prošetaju ili sjednu na kavu, ovisno o tome kako se dogovore.

Studentica četvrtje godine socijalnog rada Martina Kušer (23) već neko vrijeme radi s Josipom Lukendrom (14) koji ide u osmi razred. Odlučio se slažu.

- Tata mi je predložio da će me prijaviti na program jer mi je u posljednje vrijeme teže išlo u školi i rekao je da nemam što izgubiti ako probam. Malo sam se zaigrala s društvom, i ono mi je postalo važnije nego škola za koju sam izgubila motiviranost. I tako sam krenula sam na razgovore, kao i moja starija sestra - priča Josipa i nastavlja: - Marina mi je pomogla ispraviti ocjene. Iako mi se sviđa, smirena je i o svemu možemo pričati, znam da me nikada neće odbiti. S njom mi nikad nije dosadno i uvijek nademo novih tema za razgovor - govori Josipa. Cilj je mentoriranja da se

...Popustila sam u školi i društvo stavila na prvo mjesto. Sumnjala sam da mi cure tu mogu pomoći ali sam se prevarila. Smirene su i pune razumijevanja

...sjećam se da sam se u početku koncentrirala na sebe, potaknu obitelji da potraži pomoć, što je razlog da svi članovi dođu k nama. No adolescenti imaju najbolji potencijal, odnosno kapacitet za napredak - kaže Brusić. Udruga Pragma djeluje već sedam godina, a trenutačno je deset obitelji u procesu terapije. Osim obiteljskih terapija Pragma nudi i program mentoriranja. Mentori s učenicima rade "jedan na jedan" i družu se cijelu školsku godinu. Iako to nisu instrukcije, mentorstvo zahtijeva partnerski odnos, a mladim ljudima pomaže se u osobnom razvoju i razvoju te ih ohrabruje da se bave sportom,

Stručno iskustvo Pragme kada je riječ o teškoćama mladih u riziku i u NEET statusu

NEET populacija, kao i oni koji su u riziku od NEET statusa, često nisu obuhvaćeni nikakvim institucionalnim mjerama, npr. zavoda za zapošljavanje, centra za socijalnu skrb ili savjetovašta za mlade, do pojave većih problema, ne samo kod pogođenog pojedinca, već i društva (kršenje zakona, problemi u ponašanju, ovisnosti, bolest). S obzirom na navedene čimbenike napuštanja obrazovanja i ulaska u NEET status, uz mjere i aktivnosti usmjerene podizanju konkurentnosti na tržištu rada, osposobljavanja i neformalnih edukacija, učenje *soft* vještina (samoprezentacije, komunikacije, pisanja životopisa i sl.) te profesionalnu orijentaciju, smatramo nužnim mladima **pružiti i psihosocijalnu podršku** u cilju emocionalnog rasterećenja, usmjeravanja, savjetovanja i poticanja na pronalaženje rješenja u slučaju emocionalnih i problema ponašanja kod ciljane populacije: depresivnosti, anksioznosti, nedostatka samokontrole i visoke razine frustracije, niske motivacije, niskog samopouzdanja, problema u obiteljskim odnosima, problema s ovisnostima, antisocijalnih stavova i ponašanja, društvene izolacije i neprilagođenosti na životnu sredinu itd.

Pragma je organizacija koja se u svojim programima i projektima specijalizirala za rad sa skupinom mladih u riziku i one koji su već napustili sustav obrazovanja, a od kojih se dio ne nalazi u nekom obliku osposobljavanja i zaposlenja ili se nalaze u prijelaznom razdoblju između redovitog obrazovanja i obrazovanja odraslih ili zaposlenja. Skupinom mladih pred izazovom napuštanja obrazovanja, Pragma se počela baviti još 2011. godine u trogodišnjem programu „Podrška mladima u zajednici – razvoj socijalnih usluga usmjeren mladima“ kojeg je financiralo tadašnje Ministarstvo socijalne politike i mladih. Kasnije je ta skupina, uz one u NEET statusu, postala ciljana skupina unutar trogodišnjeg programa „Nova šansa“ (2015.-2018.) koji se provodio uz potporu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, a od prosinca 2018. Pragma nastavlja rad s istom populacijom mladih u okviru jednogodišnjeg projekta „Nova šansa za mlade“, financiranog od strane istog Ministarstva.

Višegodišnje iskustvo kontinuiranog individualnog savjetovanišnog, mentorskog, terapijskog te edukacijskog rada udruge Pragma s više stotina mladih (od 14. do 29. godine) i roditelja, potvrđuje rezultate Pragminog istraživanja kada su u pitanju teškoće s kojima se suočavaju mladi kojima prijeti napuštanje, odnosno ispadanje iz sustava obrazovanja ili koji su već napustili obrazovanje. Posebno se, kod mladih koji se više ne nalaze u sustavu obrazovanja, osposobljavanja i zaposlenja, primjećuju problemi poput povlačenja u sebe, gubitak društvenog života, ovisnost o kompjutorskim sadržajima, zanemarivanje osobne higijene i potreba (npr. problemi spavanja, hranjenja i sl.), slaba motivacija za traženjem posla, sklonost neprijavlivanja na zavod za zapošljavanje, rizična ponašanja (pretjerano konzumiranje alkohola i dr. psihoaktivnih sredstava), delinkventno ponašanje (činjenje prekršaja i kaznenih djela) i poteškoće mentalnog zdravlja (depresivnost, razvoj psihotičnih stanja, opsesivno-kompulzivnih radnji...).

Privrženost obitelji i školi kao zaštitni čimbenik u prevenciji ispadanja iz obrazovanja i NEET statusa

Posebni naglasak u ovoj publikaciji želimo dati privrženim odnosima, s obzirom da iz iskustva i temeljem istraživanja, možemo uočiti kako kvaliteta odnosa dijete-odrasli ima značajnu, možda i presudnu ulogu u kasnijim uspjesima djeteta, osobito obrazovnim, poslovnim i društvenim. Ukoliko prevenciju smatramo najvažnijom intervencijom u prevenciji nepoželjnih ponašanja, tako i NEET statusa, privrženost postaje nezaobilaznim elementom u kreiranju programa, mjera, aktivnosti i intervencija s učenicima.

Ovo poglavlje najviše prenosi informacije iz opsežnog članka o privrženosti u razredu, temeljenog na brojnim istraživanjima, autora Bergin i Bergin (2009.).

Privrženost se definira kao duboka i trajna emocionalna veza koja međusobno povezuje osobe kroz vrijeme i prostor, a razvija se od samog rođenja djeteta, najčešće u odnosu s roditeljima i s bliskim članovima obitelji.

Osobama kojima je privrženo, dijete obično pokazuje naklonost i utječe im se kada se osjeća preplašeno, uzrujano i ugroženo. Te osobe za dijete predstavljaju sigurnu „bazu“ iz koje kreću u istraživanje svijeta (Ainsworth, 1973., Bowlby, 1969.).

Sigurna privrženost je poželjan razvojni ishod, bilo kod sramežljive bilo kod društvene djece. Djeluje na dijete tako da ga potiče na istraživanje. Paradoksalno, koliko je dijete „zdravije“ privrženo, to je odvažnije „udaljiti se“ od roditelja i obratno – što su veće teškoće u odnosu roditelj-dijete, to se dijete teže odvaja od roditelja. Stoga, privrženost utječe na školski uspjeh na dva načina: indirektno, kroz privrženost roditeljima i indirektno kroz privrženost nastavnicima i školi (Bergin, Bergin, 2009.).

U srednjem djetinjstvu i adolescenciji, ostaje važna dostupnost osoba kojima su djeca privrženata. Ta se dostupnost odnosi na fizičku prisutnost, otvorenost komunikaciji, odgovor na dječju potrebu za pomoći. U adolescenciji se razvija autonomija i određena neovisnost u odnosu na obitelj, kao rezultat osjećaja sigurnosti tijekom odrastanja. Adolescenti koji znaju da su im odrasli dostupni, lakše se osamostaljuju (Bergin, Bergin, 2009.).

Sigurna privrženost se razvija kod djece čiji su roditelji u odnosu s njima osjetljivi, topli, emocionalno i na drugi način dostupni u zadovoljavanju potreba djece, ispravno interpretiraju „signale“ koje im djeca šalju, razumiju dječju perspektivu te adekvatno reagiraju na potrebe djece. Usklađenost, uzajamnost, sinkronost i pronicljivost karakteristike su takvog odnosa, poput sinkroniziranog plesa.

Nesigurna privrženost se obično dijeli na izbjegavajuću, ambivalentno-opiruću, dezorganiziranu:

Izbjegavajuća privrženost se razvija kod djece čiji se roditelji ponašaju kruto, strogo, emocionalno su nedostupni, odbacujući, kažnjavajući, ne pokazuju razumijevanje za dječje potrebe i obezvrjeđuju ih. Takva se djeca ponašaju kao da su (naizgled) neovisna o roditeljima: izbjegavaju ih fizički i emocionalno, kasnije izbjegavaju prisnost i osjećajnost s drugim ljudima, emocionalno su indiferentni.

Ambivalentno-opiruća privrženost razvija se u odnosu s roditeljem koji postavlja slabe granice i pravila u obitelji, ne posvećuje se djetetu, popustljiv je i nedosljedan, šalje dvostruke poruke djetetu, nezreo je, depresivan, anksiozan, nezadovoljan. Dijete će iz takvog odnosa postati nesigurnim, bojažljivim, navezanim odnosno pretjerano ovisnim o drugima, intenzivnih i burnih reakcija (jer je naučilo da roditelj tek tada reagira na njega).

Dezorganizirana privrženost se razvija u odnosu s osobom koja je nepredvidiva, zastrašujuća, koja zlostavlja, emocionalno je nedostupna – najčešće zbog nerazriješenih vlastitih trauma. Djeca će u tom odnosu usvojiti kontradiktorno ponašanje (istovremeno prilaze i bježe od roditelja), biti krhka i anksiozna.

Oko 50–60 % djece ima sigurnu privrženost, 20–25 % izbjegavajuću, 10–15 % opiruću i 10–25 % dezorganiziranu. Pritom, djetetov temperament igra samu malu ulogu u razvijanju privrženosti (Bergin, Bergin, 2009.).

Prema Bergin i Bergin (2009.), privrženost ima barem dvije funkcije koje su važne za funkcioniranje u razredu:

- ⇒ omogućuje osjećaj sigurnosti koji djeci daje slobodu u istraživanju; Privrženost osigurava ravnotežu između potrebe za sigurnošću i unutarnje motivacije djece za istraživanjem okoline.
- ⇒ stvara temelje za socijalizaciju djece; Djeca usvajaju ponašanje i vrijednosti odraslih koji s njima razvijaju skladan odnos i interakcije.

Dezorganizirana djeca u školi ostvaruju najlošije rezultate, sigurna djeca najbolje, dok izbjegavajuća i ambivalentno-opiruća djeca se nalaze između tih dviju skupina.

Stručnjaci iskazuju kako privrženost ima utjecaja na uspjeh djeteta putem razvoja tzv. **unutarnjih radnih modela**, koji se stvaraju u primarnom odnosu privrženosti (s roditeljima) te predstavljaju sjećanja i očekivanja koja djeca unose u svoje nove interakcije s drugima i koji utječu na to koliko će djeca prilaziti ili izbjegavati druge te gajiti pozitivne ili negativne osjećaje (Bretherton, Munholland, 1999.).

Čini se da ti modeli postaju dio djetetove osobnosti već do njegove treće godine (Johnson i sur., 2007., Schore, 2000.). Glavni elementi unutarnjih radnih modela su, kako prenose Bergin i Bergin (2009.):

- vjerovanje da se možemo pouzdati u druge osobe,
- vjerovanje da smo vrijedni i
- vjerovanje da smo učinkoviti u interakciji s drugima.

Sigurno privrženata djeca mogu razmišljati o svom roditelju na sljedeći način: „Mogu računati na njegovu pomoć – dostupan je i pomoći će mi umiriti me“. Takvo razmišljanje se pretvara u očekivanje da će i drugi ljudi znati odgovoriti na njegove potrebe, da su i drugi pouzdani, brižni i da je svijet sigurno mjesto. S druge strane, dijete koje stvara nesigurnu privrženost može razmišljati, na temelju ponašanja svojih roditelja: „strah me je, ne znam kako će reagirati na moju nepodopštinu“; „ne znam hoću li dobiti utjehu ako se udarim“.

Nesigurna djeca obično imaju kraće razdoblje pozornosti i teže obavljaju kognitivne zadatke. Imaju lošije čitalačke, verbalne, matematičke sposobnosti, slabije razumiju pročitano i ostvaruju lošiji opći akademski uspjeh. Također su i manje znatiželjna u odnosu na sigurno privrženata djecu. Nesigurna privrženost i u srednjoj školi predstavlja prediktor lošijih rezultata tijekom prvog razreda: takva djeca imaju lošu koncentraciju, slabije su pripremljena na testove, boje se neuspjeha, manje su skloni tražiti pomoć od nastavnika i manje motivirani za učenje te zbog toga imaju više rizika za ispadanje iz obrazovnog sustava (Bergin, Bergin, 2009.).

Američki istraživači su otkrili kako je privrženost djeteta roditelju povezana s nekoliko ishoda povezanih sa školskim uspjehom (Sroufe, Fox, Pancake, 1983.). Privrženost utječe na:

želju za prihvaćanje izazova i neovisnosti – nesigurna djeca duže ostaju ovisna o roditeljima, a tako i o učiteljima; iako odaju dojam neovisnosti, to proizlazi iz njihove težnje da drže osobe na distanci i skrivanja osjećaja; s obzirom na opći osjećaj nesigurnosti i anksioznosti (zbog opterećenosti odnosima u obitelji, a onda i u odnosu na školsku sredinu u koju ne gaje povjerenje i nemaju osjećaj sigurnosti), teže prihvaćaju izazove jer im oni predstavljaju dodatnu frustraciju za koju im nije preostalo unutarnjih (emocionalnih) resursa;

socijalnu kompetenciju – nesigurna djeca imaju manju socijalnu kompetentnost, s obzirom da su navikla na npr. neizvjesnost, neprijateljstvo, emocionalnu hladnoću od odraslih. Zbog toga što su preuzeli sličan način komunikacije i pristupa drugima, često su sama odbojna drugoj djeci, izolirana ili čak zadirktivana/zlostavljana od svojih vršnjaka koji ih se boje, osuđuju, preziru... Često ne razvijaju prisna, kvalitetna i stabilna prijateljstva.

upravljanje osjećajima – nesigurna djeca imaju nižu emocionalnu inteligenciju, teže prepoznaju, izražavaju, a onda i reguliraju svoje osjećaje: pokazuju nižu toleranciju na frustraciju, teže suzdržavaju osjećaje (osobito negativne); naučili su potiskivati svoje osjećaje za koje su pretpostavili da su nepoželjni; djeca uče regulirati svoje osjećaje promatrajući svoje roditelje, a s obzirom na neadekvatne reakcije roditelja nesigurne djece, ona usvajaju neadekvatne strategije nošenja s osjećajima. Osjećaji igraju važnu ulogu u usvajanju novih znanja: učenje je rezultat integriranja novih, nepoznatih objekata i informacija na konstruktivan način, a novost uzrokuje emocionalnu uzbuđenost. Ukoliko dijete ne može adekvatno upravljati svojim osjećajima, nastupa anksioznost koja onemogućuje djetetu da uspješno svlada „novost“ ili uči. Umjesto da se fokusira na zadatak koji postavlja nastavnik, tjeskobno dijete je usmjereno na potencijalne prijetnje i vlastitu sigurnost.

razvoj ADHD-a (poremećaj pažnje i hiperaktivnosti) – veća prisutnost ADHD-a (dijagnosticiranog ili ne) među nesigurno privrženom djecom objašnjava se time da anksioznost sprječava sposobnost kontrole pažnje, učinkovitog rada memorije, rješavanje problema i povećava misli nepovezanih sa zadatkom koji se postavlja pred dijete (Bergin, Bergin, 2009., prema: Fincham i sur., 1989; Ialongo i sur., 1994.).

razvoj psihopatologije i delinkvencije – nesigurna privrženost ne mora dovesti do psihopatologije i delinkvencije, ali predstavlja rizičan faktor za teškoće mentalnog zdravlja; neka istraživanja potvrđuju da 25-50 % djece s dezorganiziranom privrženosti razvija značajne probleme do osnovnoškolske dobi (Bergin, Bergin, 2009., prema: Lyons-Ruth, Jacobvitz 1999.). Nesigurni tinejdžeri imaju više problema s adaptacijom, problemima u ponašanju, anksioznošću, depresijom, suicidalnošću, zlouporabom droga, poremećajima hranjenja i povlačenjem od društva (Bergin, Bergin, 2009., prema: Allen, Land, 1999.; Hesse, 1999.; Lewis i sur., 2000; Weinfield i sur., 1999.; LaFreniere i sur. 1992.; Lyons-Ruth, Jacobvitz, 1999.; Rubin, Lollis, 1988.).

Privrženost djece i nastavnika kao nadopuna i kompenzacija odnosa roditelj-dijete

Ne može se svaki pozitivan odnos nazvati privrženosti; dok se za pojedine odnose nastavnika - učenika može reći da su odnosi privrženosti, neki to nisu (Bergin i Bergin, 2009.). Ipak, postoje brojna istraživanja koja potvrđuju kako nastavnici mogu imati značajnu ulogu u nadoknadi propuštenog kod nesigurno privržene djece te da odnos nastavnika i učenika može predstavljati zaštitni faktor u razvoju poželjnih ishoda kod djece.

Tako su istraživanja pokazala da je u vrtićkoj dobi pozitivan odnos odgajatelja i djece utjecao na jezični razvoj, konceptualno znanje i socijalnu kompetenciju (Pianta i sur., 1997., Howes, Ritchie, 1999.). Slični efekti odnosa nastavnika i djece nađeni su i u osnovnoj školi. Emocionalno topli, osjetljivi nastavnici imali su učenike s većim matematičkim i čitalačkim sposobnostima (Pianta i sur., 2008.). Djeca koja su imala bliski odnos s nastavnicima, ostvarivala su bolje akademske rezultate, imala pozitivnije stavove prema školi, pokazala veći angažman u razredu i dobivali su manje preporuka za uključanjem u specijalno obrazovanje (Birch, Ladd, 1997., Hamre, Pianta, 2001.). U višim razredima i srednjoj školi, usprkos tome što je razvijanje sigurno privrženih odnosa s učenicima izazovnije za nastavnike (jer djeca manje vremena provode s jednim nastavnikom i razvijaju izraženiju želju za autonomijom), i dalje je moguće da pojedini nastavnik, svojim skrbnim odnosom, pozitivno utječe na učenike, osobito one s većim rizikom.

Longitudinalna istraživanja govore o tome kako rani odnosi odgojatelja/nastavnika i djece/učenika pretkazuju dugoročno blagostanje djece u školi, kao i dugoročne ishode djece jer utječu na naknadne odnose. To je vjerojatno stoga što kvaliteta odnosa nastavnika i učenika postaje stabilna s protekom vremena i što se kod djece tada stvaraju očekivanja u odnosu na druge nastavnike, da se ponašaju „dobro“ ili „loše“ prema njima (s obzirom na iskustvo s prvim nastavnikom). Ukoliko učenici potvrde ta očekivanja u odnosu s

novim nastavnicima, stvara se konzistentnost odnosa prema nastavnicima (Bergin, Bergin, 2009.).

Dakle, dokazi sugeriraju da siguran odnos nastavnik-učenik pretkazuje veće akademsko znanje, više rezultate na testovima, veću akademsku motivaciju, tj. veći školski uspjeh, u odnosu na nesiguran odnos nastavnik-učenik. Učenici koji imaju konfliktan odnos s nastavnicima obično manje vole školu, imaju niže samopouzdanje, u manjoj mjeri surađuju u razrednim aktivnostima. Stoga je siguran odnos nastavnik-učenik važan zaštitni čimbenik za djecu koja su nesigurno privrženena. Iako nastavnici, prirodno i očekivano, reagiraju negativnije na nesigurno privrženenu djecu i teško s njima uspostavljaju sigurno privržen odnos, uspostava pozitivnih odnosa je itekako moguća: ukoliko se nastavnik ponaša na način da suzbija negativna očekivanja nesigurno privrženog djeteta (tj. da će nastavnik biti neprijateljski, odbijajući ili neosjetljiv) i prema njemu se ponaša pozitivno, postoji šansa da se među njima razvije sigurna privrženost, koja potom ima utjecaj na bolje uspjehe u socijalnom, emocionalnom i akademskom funkcioniranju djeteta (O'Connor, McCartney, 2007.).

Zahvaljujući pozitivnim odnosima s nastavnicima, djeca mogu osjećati bolju privrženost i školskoj zajednici u cjelini.

Povezanost sa školom

Povezanost sa školom označava osjećaj pripadanja školi i postojanje mreže odnosa s vršnjacima i nastavnicima. Taj je osjećaj sličan privrženosti jer može kod djece stvoriti osjećaj sigurnosti i vrijednosti koji potom doprinose lakšem prihvaćanju intelektualnih i socijalnih izazova i istraživanja. Dijete koje osjeća povezanost sa školom osjeća da ga ljudi u školi vole, da im je stalo do njega. Dijete koje nije vezano za školu, može se osjećati usamljeno, izopćeno i udaljeno.

Identifikacija sa školom, osjećaj pripadnosti i pozitivni odnosi s nastavnicima povezani su s nižom stopom ispadanja iz škole (Christenson, Thurlow, 2004.). Povezanost sa školom je također u korelaciji s manjom depresivnošću kod adolescenata (Jacobson, Rowe, 1999.). Neka istraživanja nalaze da u višim razredima kvaliteta odnosa učenika s pojedinim (predmetnim) nastavnikom u velikoj mjeri utječe na to kako se učenici osjećaju u vezi škole i nastavnog programa (Osterman 2000, p. 344). Ukoliko učenici svoje nastavnike doživljavaju podržavajućima i osjećaju se sigurno u odnosu s njima, u većoj mjeri pokazuju zanimanje i angažman za školu, što posredno utječe na uspjeh i ocjene.

Sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima je drugi važan element povezivanja sa školom kroz slobodan izbor aktivnosti (od interesa učenika), razvijanje odnosa s vršnjacima i trenerima/učiteljima, čak u puno većoj mjeri u odnosu na razredne aktivnosti (Christenson, Thurlow, 2004). Srednjoškolci se osjećaju povezaniji sa školom kada u velikoj mjeri sudjeluju u izvannastavnim aktivnostima (McNeely i sur., 2002.). U višim razredima je sudjelovanje u takvim aktivnostima značajno utjecalo na smanjenje ispadanja iz obrazovnog sustava (Mahoney, Cairns, 1997.). Ta činjenica postaje važna kada se razmatra učiniti dostupnim izvannastavne aktivnosti svim učenicima, bez obzira na socio-ekonomski status. Učiniti ih dostupnima samo bogatijim obiteljima može produbiti nepovoljni položaj učenika koji dolaze iz obitelji s manje mogućnosti.

Stoga se učinkoviti programi, usmjereni uspješnom završetku školovanja, barem djelomično usmjeravaju na učeničke odnose sa školom.

Preporuke za poticanje privrženosti u školi

Preporuke nastavnicima

Uspostavljanje pozitivnih odnosa s učenicima koji su nesigurno privrženi svojim roditeljima predstavlja izazov za nastavnike, pri čemu je važno izbjegavati ponašanja koja potvrđuju uspostavljene *radne modele kod učenika*. Nesigurno privržena djeca traže pozitivne, tople odnose od povjerenja, ali nemaju potrebne vještine za njihovo uspostavljanje. Nastavnici su, dakle, ti od kojih se očekuje da pozitivno utječu na promjenu stavova i ponašanja učenika u odnosima s drugima te da odgovore na njihove emocionalne potrebe (Bergin, Bergin, 2009.). Prenosimo neke od preporuka nastavnicima, sukladno autorima Bergin i Bergin (2009.) za ostvarivanje pozitivnih odnosa s učenicima:

- Uspostavljati osjetljive, tople i pozitivne interakcije s učenicima. Nastavnici koji imaju veća znanja o razvojnim fazama djece, osjetljivija su u interakcijama s djecom, stoga je važno ulagati u edukaciju nastavnika.
- Imati visoka očekivanja od učenika. Nastavnici koji brinu o akademskom znanju svojih učenika, pristupaju im individualno, pitaju ih treba li im pomoć, hrabre ih, motiviraju, pojašnjavaju gradivo, čine nastavu zanimljivom itd., kod učenika stvaraju osjećaj da se nastavnici o njima brinu.
- Pružati izbor učenicima, kada god je to moguće, što učenicima pomaže osjećati veću prisnost s nastavnicima.
- Koristiti objašnjenja za pravila i ukazivati na posljedice kršenja pravila, umjesto uspostavljanja prinudne discipline (korištenje prijetnji, nametanje superiornosti nastavnika, zloupotrebljavanje moći nastavnika, npr. kroz ocjene). Učenici su povezaniji sa školom u ustanovama u kojima ne vlada gruba disciplina. Određeni autori sugeriraju da, kada se moć nastavnika koristi u najmanjoj mogućoj mjeri, a emocionalni ton je pozitivan i poštivajući, ostvaruje se disciplina koja najviše pridonosi harmoniji u razredu.
- Poticati učenike da budu ljubazni, da pomažu jedni drugima i prihvaćaju jedni druge, tj. poticati prosocijalno ponašanje. Vršnjačka kultura je ključna komponenta povezanosti sa školom: što se vršnjaci međusobno više slažu, to je veća povezanost sa školom. Prosocijalnost među učenicima se može poticati kroz osobni primjer nastavnika (pozitivan model), razredne/školske projekte s komponentom pomaganja ili jednostavno putem verbalnog nagrađivanja pozitivnog ponašanja učenika (pri čemu je važno paziti da se komplimenti ne primjenjuju samo na nekoliko „uzornih“ učenika te izbjegavati usporedbe poput „vidiš kako je Lana to lijepo napravila, ugledaj se na nju!“).
- Planirati intervencije za specifične, teške odnose, osobito unaprijed, proaktivno, umjesto reaktivno. Za njih je potreban individualan pristup, vrijeme i energija koji mogu naizgled „oduzimati“ vrijeme od nastavnog programa. Međutim, ako se uzme u obzir vrijeme koje odlazi na svakodnevno discipliniranje i sukobe s tim učenicima (jer su im učenici s teškim iskustvom u obitelji skloni), tada se ulaganje u individualni pristup svakako više isplati. Npr. učitelj može neko vrijeme provoditi pomažući specifičnom učeniku dok ostali rade druge zadatke ili u suradnji sa stručnom službom može se obaviti preventivni individualni razgovor sa svakim učenikom na početku određenog školskog razdoblja (1. i 5. razred osnovne škole, 1. razred srednje škole), u kojem se mogu ustanoviti specifične potrebe i rizici za pojedinog učenika te planirati podrška.

Preporuke programskih i strukturalnih promjena na razini škole (Bergin, Bergin, 2009.):

- Uspostaviti intervencije na školskoj razini. Škole s učenicima u visokom riziku mogu poboljšati odnose nastavnika i učenika kroz školsku politiku. Autori opisuju primjer vrtića koji su pohađala djeca koja su bila izbačena iz ostalih vrtića zbog lošeg ponašanja. Odgajatelji su se u tom vrtiću ponašali konzistentno na pozitivan način kako bi razbili očekivanja djece da su odrasli nekonzistentni, odbacujući, loši, grubi i slično. Rezultat takve intervencije je bio da su djeca koja su u početku bila najnesigurnije privržená, najviše napredovala, u smislu da su razvila sigurnu privrženost.
- Omogućiti raznolikost izvannastavnih aktivnosti dostupnih učenicima kako bi imali prilike boljeg povezivanja s vršnjacima i nastavnicima.
- Očuvati škole malima po broju učenika. Američka istraživanja pokazuju da se učenici osjećaju bolje povezanima sa školom ukoliko su one „manje“; Optimalan broj učenika za stvaranje povezanosti sa školom bio bi oko 300 učenika. No, veličina razreda, nasuprot veličini škole, ne utječe na razinu povezanosti (McNeely i sur., 2002.).
- Pružiti kontinuitet ljudi i mjesta. Kako za razvoj privrženosti treba vrijeme, potrebno je da su nastavnici i učenici dovoljno dugo zajedno, što će ovisiti i o dobi djeteta i vrsti njegove privrženosti s kojom ulazi u vrtić/školu. Bilo bi važno da skupina djece ostaje zajedno kroz godine školovanja te da kroz više godina školovanja ostaju u istoj zgradi (što je u Hrvatskoj uglavnom i slučaj, iako negdje postoje slučajevi da se djeca regrupiraju na prelasku iz nižih u više razrede ili prelaze iz područnih škola u centralnu školu). Također, kontinuitet nastavnika je važan – da u školi nema čestih fluktuacija nastavnčkog osoblja. To utječe na poboljšanje discipline u razredu, motivaciju za akademske zadatke i uspjeh učenika.
- Olakšati prijelaz u novu školu ili kod upoznavanja novih nastavnika. Učeniku dodijeliti nastavnika kojeg su imala starija braća ili smjestiti prijatelje u isti razred, održavati neformalna druženja nastavnika i učenika, organizirati posjete školama za buduće učenike, dodjeljivanje „mentora“ (starijih učenika) koji pomažu novim učenicima u privikavanju na novu sredinu, neki su od načina na koji se to može ostvariti.
- Smanjiti prelasku iz razreda i u razred. To može ometati razvoj privrženosti i osjećaja pripadanja razredu, osobito kod nesigurno privržené djece, što se osobito odnosi na situaciju kada dijete, pored škole, odlazi na dodatne satove kod drugih nastavnika, tretmana, terapije, izvannastavne aktivnosti, u nadzoru je centra za socijalnu skrb itd. Postojanje adekvatnih službi u školi te asistenta na nastavi smanjuje konfuziju djece kao i anksioznost pri posjećivanju različitih ustanova.
- Nastavnici bi trebali izbjegavati sudjelovati u „tračevima“/ogovaranjima učenika u zbornici, nastojati upoznati učenike, znati gdje žive, (barem povremeno) s njima jesti obroke, neformalno s njima razgovarati. Sve su to prilike za međusobno povezivanje i stvaranje „obiteljske“ atmosfere u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Preporuke OECD-a usmjerene podizanju kvalitete strukovnog obrazovanja i obrazovnih ishoda

Odgojno-obrazovne ustanove, ali i odgojno-obrazovni sustav bi u fokusu trebao imati „najbolji interes djeteta“, odnosno nastojati omogućiti uvjete za razvoj najboljih ishoda kod svakog djeteta. To znači da sustav i ustanove trebaju biti fleksibilni, suvremeni i ne svrha samome sebi (tj. usmjereni potrebama škola, donositelja odluka). Učenici prepoznaju kada su škole zainteresirane za njihov napredak ili su negdje izgubile taj fokus („profesori nas puštaju da prepisujemo, nisu zainteresirani da nam objasne gradivo, nervozni su...“). Također, primjećuju i nedostatnu skrb države za njihovo obrazovanje („zgrada škole je loša, zastarjela...“). Obrazovne politike se stoga moraju oslanjati na nalaze istraživanja, osobito kada dolazimo do pitanja primjerenog osposobljavanja djece i mladih za tržište rada. Strukovne škole u Hrvatskoj bira više od 70 % učenika te iako dio njih nastavlja obrazovanje nakon mature, velik dio se priprema za ulazak na tržište rada. Već se dugi niz godina vode rasprave o reformi strukovnog obrazovanja. Stoga donosimo nalaze OECD-a o **karakteristikama snažnih sustava strukovnog obrazovanja**, temeljenih na izvještajima OECD -a *Učenje za posao (Learning for Jobs)* iz 2010. g. i *Vještine pored škole: sažeto izvješće (Skills beyond School: Synthesis Report)* iz 2014. koji mogu biti od koristi i hrvatskom strukovnom obrazovanju:

Odluka o ponudi i odgovanje na potrebe: kako odrediti raznolikost i sadržaj strukovnih programa

- **Uspostavljeni mehanizmi koji osiguravaju da ponuda strukovnih programa odgovara potrebama tržišta rada.** Ponuda programa se ponekad temelji na mogućnostima obrazovnih ustanova i potražnji učenika, umjesto na potrebama u industriji. Kako bi se postigla usklađenost programa s tržištem rada, trebalo bi ograničiti pružanje obuke za područja u kojima je potražnja za vještinama mala, učenje temeljiti na radu (kako bi se lakše shvatile potrebe u industriji) i organizirati profesionalno usmjeravanje učenika.
- **Adekvatne ključne akademske vještine trebaju biti ugrađene u programe strukovnog obrazovanja.** Osnovne vještine (pismenost, računanje, prirodoslovlje, digitalne vještine) nužne su u traženju posla i za daljnje obrazovanje. Programi strukovnog obrazovanja bi trebali uključivati procjenu osnovnih vještina pri upisu, nadoknaditi nedostatke te istražiti načine integracije osnovnih vještina u svoje programe. Tome u prilog osobito govore rezultati istraživanja u okviru Međunarodnog programa za procjenu znanja i vještina učenika (PISA) za 2015. (Europska komisija), koji su pokazali da svaki peti učenik u EU-u postiže nedovoljne rezultate u čitanju, matematici i prirodoslovlju, dapače, ti su se rezultati pogoršali u razdoblju od 2012. do 2015. za nekoliko postotnih bodova.
- **Postojanje različitosti programa koji nude mogućnosti za sve i umanjuju ispadanje iz obrazovanja.** Neki oblici praktičnih i na praksi temeljenih programa strukovnog obrazovanja su vrlo učinkoviti u poticanju, motiviranju mladih ljudi koji su prethodno bili razočarani akademskim obrazovanjem.
- **Uspostavljanje fleksibilnih modela učenja koji pogoduju odraslima s poslovnim i kućanskim obvezama.** Programi i politike trebaju se prilagoditi potrebama odraslih, koji preferiraju fleksibilne i izvanredne mogućnosti učenja te učenje na daljinu.
- **Razvijanje stručnih kvalifikacija više razine i načina napredovanja od početnog strukovnog programa do viših strukovnih i akademskih programa.** Više stručne kvalifikacije za osobe koje su završile više sekundarno strukovno obrazovanje, koje bi nudile učenje menadžerskih, poduzetničkih te tehničkih vještina, mogu povećati privlačnost viših stupnjeva obrazovanja.

Ostvarivanje kvalitete: kako se stručne vještine prenose učenicima

- **Visokokvalitetni sustavi naukovanja pokrivaju širok spektar profesionalnih domena i uključuju naukovanje više razine.** Naukovanje je izuzetno uspješan model učenja temeljenog na radu, razvijanja vještina te tranzicije mladih na tržište rada. Ono se mora provoditi u suradnji s industrijskim sektorom, kvalitetno te proširiti se na nova područja kao što je javna uprava.
- **Učenje temeljeno na radu mora biti sustavno integrirano u sve programe strukovnog obrazovanja.** Takvo učenje donosi višestruke koristi, kao okruženje za učenje i sredstvo promicanja partnerstva s poslodavcima.
- **Stručna nastavna radna snaga koja nudi ravnotežu nastavnih vještina i suvremenih znanja i iskustava u industriji.** U svrhu toga trebalo bi osigurati mjere za poticanje djelatnika u industriji da podučavaju honorarno ili uđu u formalno strukovno naukovanje u određenoj fazi svoje karijere.

Korištenje ishoda učenja: kako se vještine procjenjuju, certificiraju i iskorištavaju

- **Kvalifikacije bi trebale biti razvijene u suradnji s dionicima tržišta rada,** kako bi se osigurala potreba industrije, u sadržaju i u načinu učenja.
- **Kvalifikacije koje reflektiraju potrebe tržišta rada trebaju biti konzistentne na nacionalnoj razini, ali dovoljno fleksibilne da dozvoljavaju lokalni pregovarački element.** Konzistentnost kvalifikacija na nacionalnoj razini podržava mobilnost unutar tržišta rada, dok nastavni plan i program - definiran na lokalnoj razini – omogućava usklađivanje s potrebama lokalnih poslodavaca.
- **Uspostaviti kvalifikacijske sustave i okvire koji omogućuju upravljanje količinom kvalifikacija.** Širenje broja kvalifikacija donosi konfuziju i umanjuje njihovu vrijednost te se takvo širenje mora suzbiti aktivnim upravljanjem kvalifikacijskim sustavima koje uključuje poslodavce i sindikate.
- **Visokokvalitetna procjena stručnih (profesionalnih) vještina treba biti ugrađena u kvalifikacije.** Iako je teško napraviti dobru procjenu kompleksnih skupova stručnih vještina, ta je procjena ključan element kvalitetnih kvalifikacija općenito, a od vitalne je važnosti za kvalifikacije koje se temelje na kompetencijama.
- **Učinkoviti pristupi temeljeni na kompetencijama uključuju stručne ispite i priznavanje prethodnog učenja.** Stručni ispiti su nedovoljno priznati dio sustava vještina u OECD zemljama i često imaju važnu ulogu izvan formalnog sustava obrazovanja. Priznavanje prethodnog učenja - da bi profunkcioniralo - zahtijeva snažne poticaje usmjerene različitim dionicima.

Uvjeti potpore: politike, prakse i institucije koje podupiru strukovno obrazovanje i usavršavanje

- **Programi strukovnog obrazovanja trebaju biti razvijeni u partnerstvu koje uključuje vladu, poslodavce i sindikate.** Najčešće, za to je potrebno upravljačko tijelo koje koordinira ponudu, angažman i uključivanje dionika (uključujući i socijalne partnere) te rješava pitanje usklađenosti.
- **Postojanje učinkovitog, dostupnog, neovisnog i proaktivnog profesionalnog usmjeravanja, nadopunjenog solidnim informacijama o karijeri.** Profesionalno usmjeravanje je još uvijek nedovoljno razvijeno „nusproizvod“ školskog općeg savjetovanja. Zanimanje profesionalnog usmjeravanja potrebno je nadograditi i nadopuniti kvalitetnim informacijama o tržištu rada.
- **„Snažni“ podaci o programima strukovnog obrazovanja trebaju uključivati informacije o strukovnim programima u međunarodnim kategorizacijama i ishodima na tržištu rada.** Potrebno je raditi na identifikaciji programa, osobito na razini visokog (post-sekundarnog) strukovnog obrazovanja. Brojnim OECD zemljama nedostaju podaci o ishodima na tržištu rada.
- **Trebaju postojati konzistentni aranžmani za financiranje tako da izbor strukovnog obrazovanja ne bude iskrivljen dostupnošću sredstava.** Dok više sekundarno strukovno obrazovanje i osposobljavanje rijetko uključuje naknade u zemljama OECD-a, post-sekundarno obrazovanje uključuje različite naknade, koje nisu uvijek usklađene s onima u tercijarnom obrazovanju.

S obzirom na praksu pojedinih OECD zemalja da usmjeravaju (selektiraju) učenike unutar obrazovnog sustava temeljem procjene njihove akademske sposobnosti, kod nekih već u vrlo ranoj dobi (od 10. godine), ovdje smatramo prikladnim spomenuti nalaz do kojeg je došao OECD, temeljem opširnih istraživanja te prakse i njenog utjecaja na obrazovne ishode učenika. Iako zagovornici ranog praćenja tvrde da obrazovanje djece u različitim okruženjima učenja omogućava prilagođeniju pedagošku praksu od rane dobi, dokazi iz različitih zemalja sugeriraju da takva praksa ne donosi značajne koristi učenicima, već dapače, da rano praćenje učenika (njegovih akademskih sposobnosti) može ograničiti učinkovitost i jednake šanse u obrazovanju. U različitim kontekstima, pokazalo se da praćenje učeničkih sposobnosti minimalno povećava obrazovne ishode učenika s jako dobrim rezultatima, dok znatno smanjuje akademsku izvedbu učenika s nižim rezultatima. Na taj način, praćenje povećava nejednakosti u obrazovanju bez ostvarivanja ukupno prosječne koristi u akademskoj izvedbi učenika.

Osobito gdje se praćenje odvija od rane dobi, izbor učenika ili selekcija u pojedine obrazovne smjerove obično je povezana s njihovom socio-ekonomskom pozadinom. Škole tako mogu doprinijeti stvaranju (umjesto ublažavanju!) početnih razlika u obrazovnim mogućnostima. To pokazuju i rezultati PISA 2015. – udio petnaestogodišnjaka uključenih u strukovno obrazovanje je za 21 postotni bod manji među učenicima iz „naprednih“ škola (koje spadaju u najboljih 25 % škola s obzirom na socio-ekonomski status učenika) u odnosu na učenike iz škola u nepovoljnijem položaju (zadnjih 25 % škola s učenicima niskog socioekonomskog statusa) (OECD, 2018.).

Iskustva Pragme u radu s mladima u riziku i u NEET statusu

Neke od usluga koje Pragma pruža ciljanoj populaciji mladih u riziku i u NEET statusu: individualno savjetovanje (mladih i roditelja), grupna psihoterapija, grupni radionički rad (namijenjen mladima u riziku i NEET statusu), mentorski program za mlade, interaktivna predavanja za roditelje te preventivne radionice edukativnog sadržaja namijenjene djeci i mladima iz opće populacije, ali među kojima su prepoznati određeni rizici u razredu. Usluge koje je Pragma pružala, dakle, spadaju u *prevencijske* i *intervencijske* mjere usmjerene mladima u riziku i u NEET statusu. Sve su usluge za korisnike bile besplatne i brzo dostupne, a osnovni kriterij za uključivanje bila je dobrovoljnost sudjelovanja te motiviranost korisnika za ostvarivanje podrške i pomoći.

U individualni savjetovani rad mladi se uključuju po uputi škola, učeničkih domova i centara za socijalnu skrb ili samoinicijativno, tj. na inicijativu roditelja. Savjetodavni rad je nestrukturiran oblik pomoći koji traje ovisno o potrebama korisnika (poželjno je barem 12 susreta), a odvija se jednom tjedno u trajanju od 45-60 minuta. Sadržaj rada odnosi se na uspostavljanje odnosa povjerenja između savjetovatelja i korisnika, pružanje emocionalne podrške i rasterećenja, ispitivanje i osvještavanje odnosa mlade osobe prema sebi i okolini, analizu osjećaja, misli i ponašanja, razvijanje emocionalnih i komunikacijskih vještina, djelotvorno postavljanje ciljeva i donošenje odluka, razvijanje radnih navika, konstruktivno provođenje slobodnog vremena i drugo. Specifičnije, u radu s NEET osobama savjetovani rad je posebno usmjeren prevladavanju osobnih i okolinskih prepreka koje ometaju zapošljavanje ili uključivanje u obrazovanje/ osposobljavanje.

Ponekad, osobito kada je mlada osoba u otporu prema savjetodavnom radu, u savjetovanište se uključuju roditelji koji osjećaju potrebu konzultiranja sa stručnjacima u vezi pristupanja mladima s teškoćama i roditeljskih (odgojnih) stilova. Cilj savjetovanja s roditeljima je usmjeren poboljšanju odnosa unutar obitelji, uspostavljanju adekvatnog pristupa roditelja s obzirom na teškoće mlade osobe, uspostavljanju ravnoteže između pružanja topline (ljubavi) i discipliniranja (postavljanja obiteljskih pravila i granica) te emocionalnom rasterećenju roditelja.

Grupna psihoterapija (u Pragma se provodila grupna analitička psihoterapija) je usmjerena analizi vlastitih ponašanja i osjećaja te za cilj ima povećanje radnog i emocionalnog funkcioniranja, unutar vršnjačke grupe osoba kod kojih su prisutne socio-emocionalne teškoće. Grupna analitička psihoterapija odvija se jednom tjedno u trajanju od 90 minuta te je poželjno da traje barem godinu dana da bi se postigli stabilniji rezultati. U okviru ovog programa, u grupnu terapiju su bili uključeni mladi koji se nalaze u riziku od napuštanja obrazovanja ili zaposlenja zbog otežanog emocionalnog funkcioniranja te teškoća u uspostavi kvalitetnih odnosa.

Grupni – radionički rad bio je usmjeren temama osvještavanja vlastitih potencijala, pripreme za razgovor za posao, komunikacijskih i socijalnih vještina. Održavao se jednokratno ili u ciklusu radionica, s trajanjem pojedine radionice od 60 do 120 minuta. Radionice su bile namijenjene kratkotrajno i dugotrajno nezaposlenim mladima, prijavljenima Hrvatskom zavodu za zapošljavanje, u dobi od 18-25 godina, najčešće s područja Grada Zagreba i Zagrebačke županije, ali i iz drugih županija (Zadar). Korisnici su pozivani na radionice uz posredovanje savjetnika HZZ-a, odnosno u suradnji s Centrom za informiranje i savjetovanje o karijeri (CISOK), a radionice su dijelom provodene u prostorima HZZ-a, dijelom u prostorima Pragme.

Mentorski program za mlade ima za cilj potaknuti mlade, na manje formalan način, na povratak u obrazovanje ili nastavak (formalnog, neformalnog, informalnog) obrazovanja i zaposlenja. Mentori u mentorskom programu *jedan-na-jedan* (*jedan mentor koji radi s jednom mentoriranom osobom*) su volonteri, studenti završnih godina ili već zaposlene osobe (najčešće društveno-humanističkog zanimanja, ali i drugih) koji s mladom osobom organiziraju, dogovaraju i provode aktivnosti slobodnog vremena te razgovore od povjerenja u kojima dolazi do izmijene iskustva i promocije društveno poželjnih ponašanja na mladima nenametljiv način. Mentori trebaju biti etični u svom pristupu mladima, predstavljati pozitivan model te raditi na ostvarenju potencijala mladih. Mentorski odnos se prati, odnosno koordinira od strane djelatnika Pragme kroz osobne i grupne kontakte te analizu mjesečnih izvještaja mentora.

Interaktivna predavanja za roditelje su bila primarno namijenjena roditeljima mladih u riziku za ispadanje iz sustava obrazovanja i razvoja NEET statusa te su se obrađivale teme roditeljskih stilova, jačanja roditeljskih kompetencija osobito tijekom adolescentne faze odrastanja djece, razumijevanja ključnih izazova razvojne faze adolescencije, potreba mladih i pravilnog pristupa mladima u riziku.

Preventivne radionice su se provodile s učenicima završnih razreda osnovne škole i srednjoškolske dobi iz opće populacije, u cilju prevencije ulaska mladih u NEET status kroz razvoj socijalnih, komunikacijskih vještina, razvoj samopouzdanja i poticanja na promišljanje o budućnosti (o vlastitome zanimanju).

Korisnici iz NEET populacije su se u program Pragme najčešće uključivali kroz uputu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, centara za socijalnu skrb i škola – dok su još bili u sustavu obrazovanja – ili na inicijativu roditelja. Pokazalo se da je niska motivacija za povratak u obrazovanje ili za zapošljavanje ove skupine mladih, usko povezana s negativnom slikom o sebi, niskom razinom samopouzdanja, osjećajem neuspjeha, a istovremenom potrebom za afirmacijom na negativan način, opterećenosti nekvalitetnim odnosima unutar i izvan obitelji, negativnim utjecajem vršnjaka i niskim socioekonomskim statusom. Podrška koju je Pragma pružila značajnom dijelu mladih je pomogla ustrajati u obrazovanju i/ili pronalasku zaposlenja što potvrđuju evaluacije uključenih mladih te procjena djelatnika koji su radili s korisnicima o ostvarenim pozitivnim promjenama kod mladih osoba. Preventivno je program utjecao na stotine mladih s kojima smo razvijali emocionalne, komunikacijske i socijalne vještine, važne za njihov osobni rast i bolja ostvarenja u socijalnom, obrazovnom i poslovnom funkcioniranju.

Rezultati rada s korisnicima Pragminih usluga

Mladi uključeni u individualni mentorski i savjetovaniški rad

„Mentorica me uputila u sistem funkcioniranja fakulteta“, izjavljuje učenik u evaluaciji mentorskog programa nakon kojeg je upisao fakultet iako se prethodno premissljavao o tome.

Učenica koja je u 2. polugodištu imala veći broj negativnih ocjena izjavljuje: „bila sam jako zadovoljna jer mi je mentorica na neki način nesvjesno davala savjete, ne znam objasniti, nekako kroz naše razgovore sam neke stvari shvatila i pokrenula se u školi“.

„Bila sam jako zadovoljna jer mi je mentorski program pomogao da ostvarim svoje ciljeve što se tiče škole i mentorica mi je pomogla bolje organizirati slobodno vrijeme“, ističe još jedna učenica koja je imala veći broj negativnih ocjena i problem nerazvijenih radnih navika.

Učenik u izjavi za jednu tv-emisiju govori: „Osjećao sam se da nikome nisam važan, u razredu su me zlostavljali zbog toga što sam rođen u drugoj državi; počeo sam se rezati, čak sam razmišljavao o suicidu. U savjetovaništvu Pragme pronašao sam osobe koje su tu za mene i koje su mi pomogle da se osjećam bolje. Prestao sam razmišljavao o tome da se ubijem, zavolio sam pekarstvo koje sam upisao i imam planove za sebe u budućnosti!“

Učenik koji je pao razred navodi: „shvatio sam da je moja odgovornost što sam pao razred i da se sad moram potruditi da uspijem jer - što ću bez srednje škole“.

Učenica koja je ispala iz redovnog sustava obrazovanja i ustrajala u obrazovanju za odrasle ističe: „Prošla sam kroz jednu vrstu depresije. U Pragmi sam pronašla pomoć, ojačala svoje samopouzdanje, suočila se sa svojim strahovima i sada sam maturantica. Voljela bih upisati i fakultet!“.

Od ostvarenih promjena u životu, na osobnom planu, korisnici ističu:

„Potakle su me neke stvari na razmišljanje i razgovor mi je pomogao da si olakšam dušu donekle“.

„Nedavno sam dobio posao“.

„Manje marim za tuđa mišljenja, prihvaćam svoje mane“.

„Naučila sam više cijeniti samu sebe, naučila sam da se život sastoji od lijepih i ružnih stvari, naučila sam pričati o vlastitim problemima“.

„Nestao je osjećaj agonije, smanjio se osjećaj anksioznosti“.

„Počeo sam preuzimati odgovornost za svoje postupke - oko ispita ili u kontaktu s ljudima, imam bolji kontakt očima“.

„Više pitam pitanja i slobodnije pričam, trenutno radim i odlazim na više događanja koji me zanimaju“.

„Naučila sam kako na pravilan način posložiti stvari u glavi te tako riješiti problem, povećalo mi se samopouzdanje i naučila sam da više trebam vjerovati svom instinktu“.

„Potaknuli su me [razgovori] da više razmišljam o sebi i načinu na koji se mogu unaprijediti, dobio sam više samopouzdanja“.

U drugim područjima života, korisnici primjećuju promjene:

„Počela sam organiziranije učiti“

„Lakše mi je kod komuniciranja“.

„Smirenija sam u školi“.

„Naučila sam da s ljudima treba dijeliti sve osjećaje i pričati s njima o tome i da na kraju većina njih dijeli slične probleme, da nisam jedina u tome“.

„Naučila sam napraviti plan obaveza za školu te da obitelji moram reći ukoliko nisam nečime zadovoljna“.

Mladi i roditelji uključeni u grupni-radionički rad i predavanja

Sudionici edukativnih radionica, nezaposleni mladi, izjavljuju kako su im radionice pomogle osvijestiti vlastite osobine, potencijale, ponašanja i vještine, poput samopouzdanja, upoznavanja područja osobnog razvoja, kako razgovarati s poslodavcem, razmisliti o pitanjima o kojima prije nisu razmišljali:

„Ova radionica mi je puno pomogla zbog toga što sam vidjela što moram popraviti kod sebe“.

„Čuo sam neka nova pitanja o kojima ranije nisam razmišljavao“.

„Svjesnija sam svojih postupaka i razmišljanja i grešaka koje sam radila na prethodnim razgovorima za posao“.

„Pomoći će mi u razgovoru s nepoznatim ljudima“.

„Pomoći će mi u boljem izražavanju“.

„Pomoći će u samopouzdanju i opuštanju i smanjenju nervoze“.

„Svakako, dobila sam više sigurnosti u sebe te ću biti komunikativnija“.

Ističu da su najviše naučili kako se pozitivno predstaviti poslodavcu i koliko je važno razvijati vlastito samopouzdanje za postizanje osobnog uspjeha:

„Naučila sam to da se treba truditi i ne odustajati i pokleknuti i da je samopouzdanje jako bitno“.

„Naučila sam da trebam malo poraditi na svojem samopouzdanju“.

„Jesam, naučila sam kako se predstaviti na razgovoru za posao“.

„Jesam, naučila sam kako se bolje predstaviti potencijalnom poslodavcu, kako istaknuti svoje pozitivne osobine“.

„Kako se drugi ljudi osjećaju u situaciji kao mojoj“.
„Boljoj komunikaciji s ljudima“.
„Naučio sam kako razmišljati o svojim osobinama“.
„Naučio sam da imam samopouzdanje potrebno za daljnji razvoj“.
„Tri cilja koje trebam popraviti: motiviranost, vjerodostojnost i snalažljivost“.
„Naučila sam se predstaviti i procijeniti druge“.
„Kako postati samopouzdanija te kako pristupiti razgovoru za posao“.
„Naučila sam davanje boljeg intervjua za posao“.

Roditelji uključeni u interaktivna predavanja o roditeljskim stilovima i pristupu adolescentima u riziku, izjavljuju u velikom broju da su potaknuti na promišljanje i mijenjanje roditeljskih postupaka u području postavljanja roditeljskih granica, provođenja kvalitetnog vremena sa svojom djecom, balansiranja između discipline i topline, komunikacije i rada na samopouzdanju svog djeteta. Velika većina roditelja smatra potrebnim provoditi slična predavanja za roditelje.

Preporuke Pragme temeljem iskustva rada s djecom i mladima u riziku i NEET statusu

Za uspješno suzbijanje pojave NEET statusa smatramo važnim uspostaviti cjeloviti, sustavni pristup koji će obuhvaćati preventivne, intervencijske i kompenzacijske mjere. Uz već spomenute preporuke, smatramo osobito važnima prilikom kreiranja učinkovitih praksi:

- ⇒ prevencija je najbolja mjera i po pitanju mladih u riziku i u NEET statusu jer prevencijom suzbijamo širok spektar rizičnih faktora koji dovode do različitih oblika rizičnog ponašanja: od ovisnosti do loših obrazovnih, komunikacijskih i socijalnih ishoda naših mladih; kada pogledamo visoke troškove društva za samo jednu osobu koja se nalazi u NEET statusu, prevencija se pokazuje najisplativijim ulaganjem; ona uključuje (pored ovdje opisanih preporuka nastavnicima) preventivne programe posebno usmjerene usvajanju socio-emocionalnih, komunikacijskih, tj. životnih vještina te osobito programe emocionalne pismenosti, razvijanja razredne kohezije i osjećaja pripadnosti razredu; Primjere radionica namijenjenih osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj populaciji može se pronaći i u Pragminim edukativnim materijalima – školskim kalendarima dostupnima na mrežnim stranicama Pragme.
- ⇒ detekcija ranih rizika; Pragma je već predlagala donositeljima odluka sustavno praćenje učenika putem *online* sustava, kako bi se na vrijeme prepoznali rizici i primijenile adekvatne intervencije; zabilježbe o učenicima iz e-dnevnika o vladanju i radnim navikama, broj opravdanih i neopravdanih izostanaka, akademski uspjeh, uključenost u izvannastavne aktivnosti, prisutnost pedagoških mjera, samo su neki od podataka koji mogu poslužiti u praćenju ponašanja i situacije pojedinog učenika, u kombinaciji sa saznanjima o obiteljskim prilikama,
- ⇒ uočavamo da, iako mladi u Hrvatskoj relativno uspješno završavaju srednju školu, među hrvatskim srednjoškolcima, najčešće iz strukovnih škola, postoji visok postotak onih koji se nalaze u umjerenom i visokom riziku za napuštanje škole te ulazak u NEET status i socijalnu isključenost (usprkos završetku srednje škole): visok postotak neopravdanih izostanaka, loš akademski uspjeh, veliki broj onih koji pohađaju produžnu nastavu ili pristupaju popravnim ispitima ili čak padaju razred, emocionalne teškoće, eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti, problemi u obitelji koji ometaju školski uspjeh i drugi čimbenici znatno narušavaju kvalitetu života pogodnih mladih i povećavaju šanse za razvoj njihovog nepovoljnog položaja koji može rezultirati NEET statusom. Osobitu pozornost potrebno je usmjeriti djeci i mladima nižih socio-ekonomskih mogućnosti, te djeci i mladima koje se nalaze u sustavu socijalne skrbi, s obzirom na povećane rizike koji takvi statusi nose sa sobom.
- ⇒ uspostavljanje suradničke mreže (na lokalnoj razini) radi pružanja adekvatnih usluga / intervencija prema učenicima s rizicima. Imajući u vidu opterećenost nastavnika i stručnih službi školi, koji se susreću s velikim brojem učenika koji iskazuju razne oblike problema u ponašanju (a koja predstavljaju, između ostalog rizik i za NEET status), važno je već u osnovnim i srednjim školama te učeničkim domovima uspostaviti dobru mrežu potpore u zajednici kako bi mladima i njihovim obiteljima mogli pružiti kvalitetniju i efikasniju pomoć
- ⇒ temeljem iskustva rada s mladima i dugogodišnjih kontakata sa stručnim suradnicima škola, prepoznajemo potrebu nastavka pružanja kraćih (edukacije, radionice na specifične teme usmjerene povećanju vještina i kompetencija) i dugotrajnih usluga (savjetovanje, terapija, stručnih supervizija) prema mladima, roditeljima i stručnjacima.
- ⇒ kvalitetno provođena profesionalna orijentacija koja bi bila namijenjena svim učenicima završnih razreda osnovne i srednje škole, a po mogućnosti bi se provodila kontinuirano s učenicima kroz stručnu podršku uvelike bi pomogla učenicima u izboru adekvatnog obrazovnog puta i zanimanja, čime se povećavaju mogućnosti uspješnog završetka obrazovanja i integracije na tržište rada.

Pragma*

Korištena i preporučena literatura:

Baturina, D., Berc, G., Majdak, M. (2014.). Nevidljivi problem - stvarni rizik: ispadanje učenika iz srednjoškolskog obrazovanja, *Revija za socijalnu politiku*, Zagreb, 21 (1), 43-67

Bergin, C., Bergin, D. (2009.). Attachment in the Classroom, *Educational Psychology Review*, 21 (2), 141–170

Brajša Žganec, A., Merkaš, M. (2010.). Razlike u nekim individualnim i obiteljskim obilježjima između zaposlenih i nezaposlenih mladih bez završene srednje škole, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 19 (4-5), 691-708

Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/>

European Foundation [Eurofound] for the Improvement of Living and Working Conditions (2012.). *Young people and NEETs in Europe: First findings. Résumé*, str. 5

Europska komisija (2019.). *Pregled obrazovanja i osposobljavanja za 2019. Hrvatska*, dostupno na: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-croatia_hr.pdf (stranica posjećena 14.10.2019.)

Europska komisija, *Ključne kompetencije i osnovne vještine*, dostupno na: https://ec.europa.eu/education/policies/school/key-competences-and-basic-skills_hr (stranica posjećena 21.10.2019.)

Ferić, I. Milas, G. Rihtar, S. (2010.). Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 19 (4-5), 621-642

Marković, N. (ur.) (2014.). *Potpora mladima, roditeljima i stručnjacima – sprječavanje ranog napuštanja obrazovanja*, Pragma, Zagreb

Milas, G. Ferić, I. Šakić, V. (2010.). Osuđeni na socijalnu isključenost? Životni uvjeti i kvaliteta življenja mladih bez završene srednje škole, *Društvena istraživanja*, Zagreb, 19 (4-5), 669-698

Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava (2019.). *Plan implementacije Garancije za mlade za razdoblje od 2019.-2020. godine*, Zagreb, dostupno na: <http://www.gzm.hr/wp-content/uploads/2014/11/Plan-implementacije-Garancije-za-mlade-za-razdoblje-od-2019.-do-2020.-godine.pdf> (stranica posjećena 16.9.2019.)

Mrnjavac, Ž. Pivac, S. (2015.). *Rezultati ankete o zadovoljstvu studenata studijskim programima i spremnosti za tržište rada*, Agencija za znanost i visoko obrazovanje, dostupno na: <https://www.grf.unizg.hr/wp-content/uploads/2010/10/Rezultati-istra%C5%BEivanja-zadovoljstva-studenata.pdf> (stranica posjećena 1.10.2019.)

OECD Education and Skills Today (2019.). *100 things we've learned from PISA*, Directorate for Education and Skills, dostupno na: <https://oecdeditoday.com/pisa-100-findings-education-learning/> (stranica posjećena 1.10.2019.)

OECD (2015.). *Reviews of Vocational Education and Training: key messages and country summaries*, dostupno na: http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/OECD_VET_Key_Messages_and_Country_Summaries_2015.pdf (stranica posjećena: 16.9.2019.)

OECD Reviews of School Resources (2018.). *Responsive School Systems: Connecting Facilities, Sectors and Programmes for Student Success*, OECD, Paris, poglavlje 4., dostupno na: <https://doi.org/10.1787/9789264306707-en> (stranica posjećena 17.9.2019.)

Sroufe, L. A., Fox, N., Pancake, V. (1983.). Attachment and dependency in developmental perspective, *Child Development*, 54, 1615–1627

Thematic Working Group on Early School Leaving (2011.-2013.). *Overview and examples of costs of early school leaving in Europe*, Education and Culture DG, dostupno na: https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/esl/europe-esl-costs_en.pdf (stranica posjećena 9.9.2019.).